

Література

1. Дикая Л. Г. Психология саморегуляции функционального состояния субъекта в экстремальных условиях деятельности [Текст]: дис. ... д-ра. психол. наук / Л. Г. Дикая; Российская академия наук. – Москва : [б. и.], 2002. – 342 с.
2. Краткий психологический словарь / Сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – Ростов-на-Дону : «ФЕНИКС», 1998. – 512 с.
3. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования / Эмоциональный стресс. [Текст] / Р. Лазарус. – Л. : Медицина, 1970. – 280 с.
4. Либина А., Либин А. Стили реагирования на стресс: психологическая защита или совладание со сложными обстоятельствами? / Стиль человека: психологический анализ. [Текст] / А. Либина, А. Либин. - М. : Смысл, 1998. - С. 190-204.
5. Моросанова В. И. О регуляторных факторах успешности трудовой деятельности // Новые исследования в психологии. – 1988. - №1. – С. 20-24.
6. Прохоров А. О. Функциональные структуры и средства саморегуляции психических состояний [Текст] / А. О. Прохоров // Психологический журнал. – 2005. – Т. 26. - № 2. – С. 68-80.
7. Резникова Е. А. Формирование стратегий адаптационного поведения в процессе трансформации психологической защиты личности студента. / Проблемы сучасної психології. - 2012. - Випуск 17. - С. 447-458.
8. Murphy L. Coping vulnerability and residence in childhood. Coping and adaptation / L. Murphy. - N.-Y. : Basic Books, 1974. – 420 p.

В статье описывается методика исследования характеристик индивидуальных стратегий саморегуляции функциональных состояний, определения типов индивидуальных стратегий, выявления их недостатков и преимуществ, обуславливающих их использование в различных жизненных ситуациях и в профессиональной деятельности. Сделан акцент на анализе понятия «стратегия», представлена структурная модель образования индивидуальных стратегий саморегуляции функциональных состояний. На основе разработанной автором системы определения индивидуальных стратегий саморегуляции функциональных состояний можно создать индивидуально-ориентированные программы обучения саморегуляции для того, чтобы повысить эффективность обучения методам саморегуляции.

In article described self-regulation functional conditions individual strategies research methodology, individual strategies type identification, facing their advantages and disadvantages, what stipulate their use in different life situations and professional activity. The analysis of concept “strategy” is emphasized, structure model of creation individual self-regulation strategies of functional conditions is adduced. On the basis of the author system of self-determination of the individual strategies of functional conditions can create individual-oriented training program of self-regulation in order to increase the effectiveness of training in self-regulation.

Статтю подано до друку 25.10.2012.

©2012 р.

Д. В. Черенщикова (м. Суми)

ПОЗИТИВНА СУБ'ЄКТНО-ЦІННІСНА МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВНЗ: ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Аналіз феномену педагогічного спілкування як предмета психології професійного становлення особистості набуває виняткового значення, оскільки

зміст і особливості взаємовідносин учасників педагогічного процесу визначають у кінцевому рахунку «можливість досягнення стратегічної мети освіти, а відтак і перспективу формування особистості як самоцінної, здатної до саморозвитку і самовдосконалення самодостатньої істоти» [2, с. 3-4].

У світлі трансформаційних процесів, пов'язаних з модернізацією вищої школи, постає необхідність розробки концептуально нового підходу до забезпечення психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу ВНЗ. Запровадження холістичної моделі розвитку суб'єктів навчання і виховання дозволить врахувати потреби сучасної психолого-педагогічної практики у цілісному баченні життєвої ситуації учасників навчально-виховного процесу. Впровадження цілісного підходу до розвитку особистості, заснованому на синтетичній платформі суб'єктно-ціннісного підходу, полягає у спрямуванні методів психолого-педагогічного супроводу на духовно-екзистенційний початок кожної людини.

Аналіз актуальних досліджень. Завданням суб'єктного підходу сьогодні стає розкриття особливостей особистості як суб'єкта смислоутворювальної діяльності та як автора зсередини детермінованого життєвого шляху. Суб'єкт постає ініціатором індивідуальної активності, інтегрованим у соціум, носієм екзистенційних цінностей, здатним до інтелектуального, культурного, морального, ціннісного та духовного саморозвитку (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, М.Й. Боришевський, А.В. Брушлинский, Є.І. Ісаєв, З.С. Карпенко, О.М. Леонтьєв, А.В. Петровський, С.І. Подмазін, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, М.В. Савчин, В.І. Слободчиков, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, Ю.М. Швалб та ін.). Тому можливість осмислення і концептуалізації суб'єктного підходу з наступним його запровадженням у процес педагогічної взаємодії вищого навчального закладу дозволяє одночасно вирішувати два основні завдання навчально-виховного процесу, що забезпечують професійне становлення особистості, а саме: по-перше, здобуття фахових знань, засвоєння категоріально-поняттєвого апарату, формування умінь і навичок майбутніх фахівців, необхідних для відтворення соціальної структури суспільства; по-друге, продукування, розвиток і поцінування духовно-моральних вартостей як окремої людини, так і культури суспільства в цілому. По-справжньому суб'єктний підхід у спілкуванні викладача і студентів реалізується, коли останні вбачають у першому людину, яка у своєму розвитку досягає висот суб'єктності, стаючи взірцем для наслідування. Поряд із цим особливістю педагогічного спілкування є «своєрідне особистісне авансування вихованця» (І.Д. Бех) – сприйняття його з позиції «реалізованого ідеалу». Тобто, коли у стосунках вбачається не лише теперішній зміст взаємодії, але і їх перспективна значущість, тоді вони стають розвивальними, зорієнтованими на зону найближчого розвитку.

Метою статті є розкриття засадничих положень позитивної суб'єктно-ціннісної моделі, а також опис специфіки та ефективності впровадження у навчально-виховний процес програми з оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. У розробці позитивної суб'єктно-ціннісної моделі педагогічного спілкування у ВНЗ ми виходили з ідеї про те, що смислопородження та усталення ієрархії цінностей людини виявляються в особистісних виборах, які через активну діяльність проявляються у вчинках, зумовлюючи переживання відповідальності та психологічної свободи на кожному рівні суб'єктного розвитку. Здійснення вчинку через ціннісно-смисловий вибір стає показником особистісної відповідальності та здатності до гармонійного розгортання і проявів різнобічних можливостей реалізації суб'єктного потенціалу людини. Перехід на наступну стадію онто- й аксіогенезу (З. С. Карпенко) особистості відбувається в результаті опредметнення потреби у знаходженні нових онтичних сенсів на основі вже сформованих життєвих цінностей. Відповідно до цього відбувається особистісне зростання людини в діапазоні від відносного до

абсолютного суб'єкта, від суб'єкта залежного – до творчого, від іманентного Я – до Я трансцендентного.

Метою створення експериментальної програми оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ стала інтеграція суб'єктних здатностей та особистісних цінностей в концептуально-методичному форматі позитивної психотерапії. Позитивна психотерапія є короткотривалим терапевтичним методом, що послуговується психодинамічним тлумаченням різного роду конфліктів, гуманістичним світоглядом і транскультуральним підходом, володіє розгалуженою психотехнічною базою гармонізації міжособистісних взаємин. Використання психотехнічних засобів позитивної психотерапії в процесі освітньої взаємодії у ВНЗ відкриває перспективи оптимізації педагогічного спілкування. Під останньою розуміється обґрунтований вибір і здійснення найкращого за певних умов варіанту навчання з точки зору успішності вирішення його завдань і раціональності часових витрат (Ю. К. Бабанський).

Цільовою аудиторією експериментальної програми стала категорія викладачів ВНЗ як організаторів та ініціаторів педагогічного спілкування.

В основу роботи з викладачами ВНЗ була покладена ідея про важливість відкриття, розгортання чи реабілітації людиною в своєму особистісно-професійному просторі суб'єктного потенціалу, в якому зосереджені можливості творчого саморозвитку та морально-ціннісної самореалізації. Специфікою роботи викладача є відсутність сприятливих умов і брак ресурсів для задоволення природної потреби у автентичній цілісності і конгруентному самовияві. Тому в основу розробки експериментальної програми з оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ засобами позитивної психотерапії лягла концепція, відповідно до якої механізмами особистісного самовизначення, діяльній самореалізації і духовної трансценденції слугують прийняття і реалізація суб'єктом екзистенційної свободи та особистої відповідальності за здійснені, прогнозовані та нереалізовані вибори.

Реалізація суб'єктно-ціннісного підходу в мережі міжособистісних відносин у навчально-виховному середовищі ВНЗ, з одного боку, сприяє гармонійній взаємодії учасників освітнього процесу та їх професійному становленню і самоствердженню, а з іншого, репрезентує особистісний простір, у якому реалізується життєвий шлях людини відповідно до її ціннісних орієнтирів. В основу розробленої експериментальної програми був покладений принцип інтегральної суб'єктності як концепту, що відображає картографію аксіогенезу людини в різних іпостасях її життєздійснення (З. С. Карпенко), та концептуально-технологічний апарат методу позитивної психотерапії (Н. Пезешкіан, В. Карікаш). Основою для теоретико-методологічного синтезу двох підходів стало положення про притаманність людському індивіду вродженої тенденції до цілісного, інтегративного конституювання афективно-ціннісного і когнітивно-діяльній просторів індивідуальної свідомості. Відповідно до принципу інтегральної суб'єктності З.С. Карпенко на характері траєкторії аксіогенезу особистості позначається не лише напружене тяжіння до духовно вищого, а й адаптивне пристосування до наявного як апробованого способу діяльності з мінімальною енергетичною затратою [4, с. 122]. Розвиток свідомості індивіда відбувається за вектором ціннісно-цільової духовної трансценденції людини (від відносного до абсолютного суб'єкта) і вектором діяльній, кількісно-лінійного розгортання в діапазоні «людина-діяч (суб'єкт індивідуально предметної діяльності) – метасуб'єкт як індивідуальність – суб'єкт культуротворчості». З позиції позитивної психотерапії індивідуальне буття розгортається у сферах, окреслених емоційно-первинними (до чуттєвого переживання) і раціонально-вторинними здібностями (до пізнання).

Іншою підставою для логіко-концептуального зіставлення принципу інтегральної суб'єктності (З. С. Карпенко) з базовими концептами позитивної психотерапії (Н. Пезешкіан) стали положення про розвиток ціннісно-сислової свідомості людини. Феноменологічно ціннісне

поле суб'єкта представлене в аксіогенетичній концепції З.С. Карпенко такими інструментальними диспозиціями, як «передчуваю», «треба», «мушу», «буду», «приймаю», і відповідними кожному рівню суб'єктного становлення цінностями (вітальність, істина, користь, справедливість, діяльність, добро, краса, благо). У позитивній психотерапії до категорії цінностей відносяться первинні і вторинні актуальні здібності як соціальні установки, норми, правила, життєві пріоритети та орієнтири особистості. Морально-ціннісний розвиток людини за концепцією Н. Пезешкіана відбувається у поступовій зміні пріоритетів смисложиттєвих орієнтацій від егоцентричної позиції «Я» до екзистенційної позиції «Пра-Ми», що відбиває розуміння людиною призначення свого індивідуального існування в контексті буття-поступу людської цивілізації.

Достеменність, наповненість і повноцінність (у широкому розумінні) людської екзистенції досягається взаємною когерентністю двох взаємозумовлених аспектів (чуттєво-ціннісного і раціонально-дієвого) єдиної цілісності, що представлена поняттям «суб'єктність» як універсальним принципом життєздійснення. У процесі міжособистісної педагогічної взаємодії збалансованість і узгодженість зазначених аспектів визначає освітньо-розвивальний ефект для всіх суб'єктів спілкування у ВНЗ. Специфікою педагогічного спілкування є відзначена вище статусно-рольова нерівність позицій суб'єктів спілкування, а також його першочергова навчально-просвітницька мета. Тому суб'єктна позиція викладача як еталона і носія професійно важливих якостей особистості стає чинником результативності навчально-виховної роботи й інструментом стимулювання морально-ціннісного розвитку майбутніх фахівців.

В концептуальному осмисленні феномену педагогічного спілкування ми виходимо із твердження про важливість здійснення викладачем як суб'єктом адекватного вибору виховних впливів відповідно до поставленої ним мети. В.М. Галузяк зазначає, що вибір педагогом тих чи інших способів спілкування в різноманітних ситуаціях педагогічної взаємодії являє собою складний процес, в якому когнітивний аналіз і раціональне прогнозування поєднується з безпосередньо-афективною емоційно-ціннісною оцінкою ситуацій та селекцією альтернативних способів і прийомів спілкування [3, с. 51]. Відбувається своєрідне афективно-ціннісне вподобання і когнітивно-раціональне зважування альтернативних цілей і способів дій, внаслідок чого з множини всіх потенційно можливих і відомих педагогу впливів системно відбираються цілі та способи спілкування, найбільш релевантні структурі його мотиваційно-ціннісної сфери.

Визначена «двокомпонентність» розроблюваної експериментальної моделі, в якій стверджується суб'єктно-ціннісна позиція викладача у процесі педагогічного спілкування ВНЗ, дозволяє вирішувати питання професійної етики викладача, а саме – конфлікт правомірності/неможливості втручання в систему особистісних цінностей студента. Професійна педагогічна етика передбачає повагу до ціннісних пріоритетів особистості та обов'язок передавати знання, вміння і досвід майбутнім фахівцям. Ця теза торкається ще однієї важливої проблематики навчально-виховної взаємодії ВНЗ, а саме – дотримання принципу збалансованої представленості в комунікативному процесі особистісної позиції викладача та виконуваної ним професійної ролі. Так, співіснування двох взаємодоповнювальних ідентичностей «Я-особистість» і «Я-професіонал» зумовлює особливості педагогічного спілкування у ВНЗ. Таким чином, завдання викладача у налагодженні продуктивних навчально-виховних взаємин ускладнюється необхідністю рефлексії власної позиції «тут і тепер» і відповідним вибором «адекватної реакції» на актуальне педагогічне завдання у контексті конкретної комунікативної ситуації.

Раціонально-усвідомлюване розгортання суб'єктності відбувається в процесі ускладнення його механізмів від дискурсивного інтелекту до рефлексії як здатності свідомості до аналізу і самоаналізу в рамках соціальної взаємодії. Ірраціонально-неусвідомлюване

ціннісно-духовне зростання від відносного до абсолютного суб'єкта відбувається через трансформацію індивідуальної інтуїції у «соціальну» емпатію [4]. Тобто, рефлексія та емпатія як механізми соціальної взаємодії доступні і виявляють себе на вищих рівнях розвитку ціннісної свідомості (полі- мета та абсолютному суб'єктних рівнях). Такий підхід слугував підставою для розробки експериментальної програми з оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ, в якій стверджувалася необхідність розвитку у викладачів здатності до емпатії та рефлексії.

Обґрунтована необхідність впровадження суб'єктного підходу в навчально-виховну взаємодію та розроблена суб'єктно-ціннісна концептуальна модель педагогічного спілкування у ВНЗ дозволяють зосередити увагу емпіричного дослідження на фігурі (постаті) викладача як ініціатора, організатора та фасилітатора процесу взаємодії. Суб'єктна позиція останнього створює умови, в яких молода особа може не лише набути досвід інтелектуального збагачення, але і досвід ціннісно-смыслового становлення.

Таким чином, розробка і впровадження експериментальної програми нашого дослідження відбувалася відповідно до запропонованої позитивної суб'єктно-ціннісної моделі оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ. Методичною базою і засобом запровадження програми стали технологічна спрямованість і психотехнічна оснащеність методу позитивної психотерапії. Формувальний етап емпіричного дослідження підпорядкувався нормативним вимогам до організації та проведення психолого-педагогічного експерименту.

Експериментальна програма оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ засобами позитивної психотерапії розроблялася відповідно до основних положень запропонованої суб'єктно-ціннісної концептуальної моделі дослідження. Формою впровадження програми став просвітницький тренінг, розрахований на педагогів вищих навчальних закладів як організаторів та ініціаторів педагогічного спілкування. В основу розробленої програми покладені базові концепти суб'єктно-ціннісного підходу та технологічно зорієнтовані положення позитивної психотерапії. Остання як окремий і самодостатній метод володіє надійною методологічною і психотехнічною базою надання психологічної допомоги різного рівня. Тому запозичення і застосування процедурного психотехнічного потенціалу цього методу розкриває перспективи ефективного впровадження основних ідей розробленої експериментальної програми оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ.

Метою експериментальної програми стали: концептуально-технологічне забезпечення позитивної суб'єктно-ціннісної моделі оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ; набуття досвіду самостійного конструювання збалансованого особистісно-професійного розвитку та самостановлення.

До участі у роботі тренінгової групи запрошувалися всі бажаючі. Набір учасників здійснювався шляхом особистого запрошення та за допомогою оголошень на кафедрах і факультетах, де проводилося опитування констатувального етапу експерименту.

Для більшості запрошуваних ідея участі у психологічному тренінгу викликала щонайменше подив, а подекуди розгубленість і страх. Така реакція найчастіше супроводжувалася, по-перше, небажанням виділяти свій час для зустрічей, та, по-друге, побоюваннями щодо роботи психологів. Сильний супротив був викликаний розповсюдженими стереотипами, навіть у середовищі науково-педагогічних працівників ВНЗ, про повсякчасне встановлення «психіатричних діагнозів» працівниками психологічної служби, їх здатністю занурюватися у внутрішній світ людини і «витягувати» з нього те, що давно і глибоко заховано, а також переконанням у тому, що робота у групах є прерогативою молоді, а психологічної допомоги у ВНЗ потребують лише студенти. До того ж окрема категорія викладачів самовпевнено виказала думку про власну повноцінність, досконалість і досвідченість у питаннях педагогічного спілкування зі студентами. Проте досвід організації тренінгової групи

для викладачів ВНЗ показав неготовність цієї категорії працівників звертатися за допомогою при вирішенні особистісно-професійних питань, що часто інтелектуалізуються та раціоналізуються.

Незважаючи на зазначені труднощі в організації просвітницького тренінгу, робота в групі продемонструвала актуальність проведення для викладачів такого роду заходів. Групова робота за принципом транскультуральності сприяла розширенню системи поглядів на особливості педагогічного спілкування зі студентами та на пошук шляхів розв'язання проблемних педагогічних ситуацій. Після завершення тренінгу учасники зійшлися на тому, що зустріч на заняттях є цінним ресурсом професійного самовдосконалення, що конгруентність викладача полягає у здатності виходити з професійної ролі, навіть залишаючись у колі колег, а також, що приділяти час для «догляду за душею» необхідно і цього ніколи не пізно вчитися.

Слід зазначити, що взяти участь в експериментальному дослідженні на першому етапі пропонувалося 250 викладачам ВНЗ, з яких погодилися лише 150. Найбільш розповсюдженим обґрунтуванням відмови стало посилання на брак часу. Відповідно, ті педагоги, які дали згоду на повторне опитування, могли поставитися до нього менш відповідально через попередню ознайомленість з процедурою.

У якості демонстрації результативності використання викладачами у своїй професійній діяльності позитивної суб'єктно-ціннісної моделі педагогічного спілкування подамо статистичні дані, отримані за таким показником, як схильність до емоційного вигорання. При вивченні феномену емоційного вигорання у працівників освіти ми спиралися на три факторну модель синдрому психічного вигорання, запропоновану К. Маслач та С. Джексоном, відповідно до якої цей феномен являє собою тривимірну конструкцію, що складається з емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції особистісних досягнень.

Так, з'ясовано, що основним індикатором прояву емоційного вигорання у професійній діяльності викладачів ВНЗ є редукція особистих досягнень. Редукція (від латинського *reductio* – повернення, рух назад, «повернення до зворотного») означає спрощення, зведення більш складного до більш простого, зменшення, послаблення чогось, інколи редукцією називають повне зникнення. Редукція особистісних досягнень може трактуватися як явище, за якого людина уникає моментів усамітнення, коли втрачається здатність до внутрішнього діалогу із власним «Я» та знижуються можливості творчої активності, що потребує енергії натхнення як глибинного переживання власної сутності (суб'єктності).

Підвищення середніх і медіанних показників другого параметру – «деперсоналізації» за результатами вторинного опитування у контрольній групі свідчить про схильність викладачів ВНЗ під впливом зовнішніх факторів втрачати здатність використовувати внутрішні ресурси для відновлення свого психоемоційного благополуччя (табл. 1).

Певний зріст показників за параметром «емоційне виснаження» (при відсутності відмінностей високого рівня значущості) може вказувати на потребу опитуваних у зовнішній (сторонній) допомозі при подоланні та запобіганні професійних деформацій і емоційного вигорання в роботі викладачів ВНЗ. Сумарний показник всіх шкал залишається статичним за рахунок зниження середніх значень за шкалою «редукція особистих досягнень», що може свідчити про позитивну динаміку у здатності встановлювати авторство власних виборів, рішень, дій, вчинків і досягнень (табл. 1).

Таким чином, незначна динаміка окремих показників діагностованого матеріалу у контрольній групі досліджуваних, які брали участь на констатувальному і контрольному етапах експериментального дослідження, може бути спричинена як природними умовами професійної діяльності, так і індивідуально-типологічними особливостями респондентів

Для подальшого визначення результативності експериментальної програми з оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ засобами позитивної психотерапії звернімося до аналізу

відмінностей даних серед опитуваних, що входили до складу експериментальної групи. Пошук розбіжностей показників між доекспериментальним і постекспериментальним етапами дослідження має враховувати той факт, що проведений просвітницький тренінг спрямовувався на надання певної інформації і формування, розвиток та підтримку у викладачів ВНЗ умінь і навичок самопомоги в ситуації навчально-виховної взаємодії. Відповідно, через те, що групи, організовані на формувальному етапі дослідження, не відносилися до категорії психотерапевтичних, немає підстав говорити про ймовірність змін на глибинно-психологічному рівні функціонування особистості учасників тренінгу.

Таблиця 1

Розподіл показників первинного і вторинного опитування у контрольній групі за методикою діагностики професійного вигорання

Шкали	Статистичні показники											
	Медіана (Md)		Мінімум		Максимум		Середнє (M _x)		Ст. відхилення (σ)		Мах. можлива кількість балів	P-рівень значущості
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II		
Емоційне виснаження	21	22	11	11	37	35	21,9	22,2	6,45	6,00	54	0,853
Деперсоналізація	10	12	0	7	18	19	9,6	12,3	5,06	3,53	30	0,021
Редукція особистісних досягнень	30	28	18	17	43	38	30,4	27,7	5,79	5,50	48	0,076
Сумарна кількість балів за шкалами	64	62	37	37	87	87	61,8	61,8	11,1	11,5	132	0,991

Примітка. I – первинне опитування, II – вторинне опитування (надалі у всіх таблицях позначатимуться ідентично).

Обробка емпіричних даних експериментальної групи викладачів за допомогою методів математичної статистики виявила існування достовірних відмінностей у значеннях досліджуваних параметрів на констатувальному і контрольному етапах психолого-педагогічного експерименту. Так, статистично достовірні відмінності спостерігаються практично за всіма шкалами, крім «деперсоналізації», за якою існують розбіжності між первинним і вторинним опитуваннями контрольної групи. Наведене співвідношення на рис. 1 демонструє зміни середніх показників параметрів методики, з чого видно статистично вищі результати доекспериментального опитування над постекспериментальним. У відповідності до особливостей досліджуваної методики подібна тенденція у показниках респондентів свідчить про ефективність експериментальної програми у сенсі допомоги викладачам – учасникам тренінгу в подоланні професійних деформацій і емоційного вигорання шляхом пошуку і встановлення балансу між смисловими диспозиціями «Я-особистість» і «Я-професіонал».

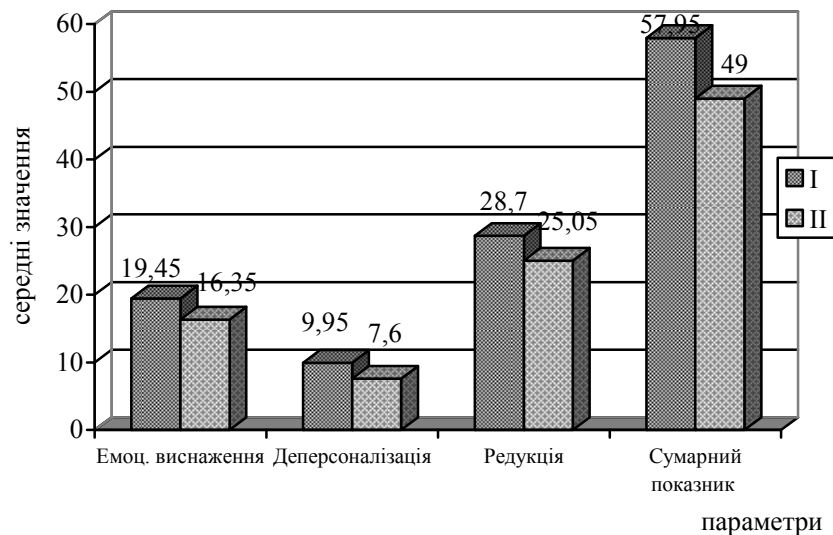

Рис. 1. Динаміка середніх показників параметрів методики діагностики професійного вигорання в експериментальній групі

Висновки. Концептуальне моделювання оптимального педагогічного спілкування у ВНЗ здійснено на базі узгодження теоретико-методологічного, експериментально-діагностичного і психопрактичного рівнів психологічного дослідження. Теоретико-методологічною основою розробки авторської позитивної суб'єктно-ціннісної моделі педагогічного спілкування стали засади суб'єктно-вчинкового й аксіопсихологічного підходів сучасної психології та засадничі положення, принципи і психотехнічні засоби позитивної психотерапії. Основою теоретичної експлікації параметрів педагогічного спілкування у ВНЗ стала ідея про здатність людини до самотворення і трансценденції за умови цілісного і збалансованого функціонування емоційно-ціннісного та когнітивно-поведінкового компонентів структури психіки. Спираючись на отримані результати дослідження, можна говорити про сприяння участі у тренінговій програмі редукції симптомів емоційного вигорання. Спрямованість запровадженої експериментальної програми оптимізації педагогічного спілкування у ВНЗ на індивідуальний пошук шляхів і засобів самопомоги і самопідтримки як складників процесу професійної самореалізації сприяє розширенню поля особистісної відповідальності, що веде за собою утвердження свободи вчинкового діяння. Окрім цього, припускаємо, що на результатах вищезрозглянутих параметрів позначився фасилітативний вплив тренінгової групи, адже «клімат» психотерапевтичної спільноти сам по собі є чинником подолання і профілактики професійних деформацій і емоційного вигорання.

Література

1. Васишина Т. В. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т. В. Васишина. – К., 2000. – 20с.
2. Галузяк В. М. Мотиваційно-ціннісні детермінанти індивідуального стилю педагогічного спілкування : дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Галузяк Василь Михайлович. – К., 1998. – 199 с.
3. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості / Карпенко Зіновія Степанівна. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 512с.

В статтє раскрыты основные положения позитивной субъектно-ценностной модели педагогического общения, основанной на синтетической платформе субъектного подхода и базовых концептах позитивной психотерапии. Представлено описание специфики и

эффективности внедрения в учебно-воспитательный процесс программы оптимизации педагогического общения в ВУЗах.

The substantive provisions of positive subjective-valued model of pedagogical intercourse, based on the synthetic platform of subject approach and base concepts of positive psychotherapy have been exposed in the article. Description of specific and efficiency of introduction in academies of the program of optimization of pedagogical intercourse have been presented

Статтю подано до друку 25.10.2012.

©2012 р.

I. М. Ющенко (м. Чернігів)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Постановка проблеми. Проблема адаптації вчителів до соціальних змін, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, надзвичайно актуальна з огляду на соціально-педагогічне та соціокультурне призначення професійної діяльності вчителя. Невизначеність моральних засад, ціннісних орієнтирів, суперечливість сприйняття та тлумачення соціальних процесів разом із новими вимогами суспільства до школи та зламом звичних стереотипів щодо шкільного навчання безпосередньо впливають на професійну діяльність вчителя та надзвичайно ускладнюють завдання ціннісної соціалізації та виховання молоді. Це створює особливу психологічну ситуацію для вчителя, сутність якої полягає в необхідності адаптації до соціальних змін, вибору соціальних, передусім, морально-ціннісних орієнтирів як основи професійного та особистісного розвитку. Така ситуація надзвичайно загострює проблему наукового пошуку шляхів оптимізації зазначених процесів з урахуванням закономірностей та чинників, що впливають на їх перебіг.

Аналіз актуальних досліджень Проблема адаптації особистості в контексті соціальних змін є актуальною для соціальної психології і знаходиться в центрі уваги науковців. У численних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів розглянуто адаптацію особистості в сучасному мінливому світі (К. Абульханова, Г. Андреева, Г. Балл, J. Berry, A. Billings, C. Carver, B. Carpenter, Y. Kim, S. Lackland, R. Lazarus, С. Максименко, R. Moos, J. Schaefer, S. Scott, Д. Фельдштейн та ін.), описано та пояснено низку адаптаційних феноменів (О. Вітенберг, П. Гнатенко, В. Гриценко, О. Донченко, О. Журавльов, О. Злобіна, З. Карпенко, Л. Корель, А. Купрейченко, Л. Ключнікова, Н. Лебедева, Г. Ложкін, О. Луценко, І. Мнацакян, В. Павленко, О. Прихідько, А. Реан, Т. Стефаненко, С. Смирнова, Т. Титаренко, В. Тихонович, П. Фролов та ін.), визначено специфіку нинішньої соціальної ситуації та її вплив на професійну діяльність вчителя в різних аспектах його взаємодії з оточенням (Г. Акопов, А. Анцибор, С. Батракова, О. Бабошина, О. Бондарчук, В. Бочелюк, В. Зливков, Л. Карамушка, Л. Карпюк, В. Мелешко, Л. Мітіна, М. Молоканов, О. Осадько, О. Остапчук, Н. Чепелєва та ін.). У численних роботах досліджено професійну адаптацію вчителів (С. Кулик, О. Мороз, С. Овдей, М. Педаяс, В. Сластьонін, О. Солодухова, Н. Чайкіна, Л. Шубіна та ін.), проте її тенденції та закономірності розглядалися в контексті входження вчителя у відносно стабільні соціальні структури, переважно, на мікросоціальному рівні. Адаптація вчителів до умов соціальних змін раніше не була предметом спеціального дослідження, дотепер не з'ясовані її чинники, та місце у структурі професійної адаптації.

Метою статті є розгляд концептуальної моделі адаптації вчителів до соціальних змін та з'ясування її соціально-психологічних чинників.